

УДК 8.11.111-26

Філіппова Н.М.

НАЦІОНАЛЬНО-ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена проблемі функціонування мов у сучасному соціокультурному просторі. Особливу увагу автор приділяє етнолінгвістичним особливостям наукового спілкування.

Ключові слова: наукове спілкування, науково-технічний переклад, етнолінгвістичні особливості, комунікативно рівноцінний перекладацький еквівалент.

Сьогодні ні в кого не викликає сумніву той факт, що глобальність розвитку полікультурного світу стала однією з нагальних проблем національно-культурних особливостей спілкування. Склалася ситуація, у якій «розвиток національних мов та їхнє включення у світові інформаційні процеси не заперечує поширення активної двомовності та багатомовності через вивчення та вживання мов міжнародного спілкування задля вільного доступу до інформації та контактів із зовнішнім світом» [4, с. 5].

Наука – це одна з функціональних сфер, яка за останнє десятиріччя набула особливої ваги в соціальній комунікації. Вона пов'язана з технологією, виробництвом, бізнесом, економічним успіхом. Останній фактор робить мову привабливою для вивчення і виявляється головним для функціональної активності мови. Прогрес наукового знання, складність наукових пошуків, розвиток нових самостійних наукових досліджень – все це пояснює ту зацікавленість у вивченні мови науки, яку ми спостерігаємо [2; 3].

Так історично сталося, що після Другої Світової війни величезна кількість наукових і технологічних ресурсів була зосереджена у США, а англійська мова стала мовою науки, освіти, технології, новітніх комунікаційних технологій (WWW), які стали третьою цивілізаційною революцією після створення письменництва і друку. Накопичення величезних ресурсів інформації у кінці XX сторіччя створило потребу в її упорядкуванні, структуруванні, збереженні, обробці.

Позитивна роль англійської мови полягає у тому, що створення інформаційних ресурсів (банків даних), їх поповнення в основному відбувається за допомогою англійської мови, і тому володіння інформацією приносить економічну вигоду. Тобто англійська мова стала привабливою не тільки тому, що відкриває доступ до величезних інформаційних ресурсів (85% наукової англійськомовної світової інформації), але й забезпечує доступ до більш високих життєвих стандартів (кількість наукової інформації англійською мовою різко зросла, в той час як іншими мовами залишилася незмінною або навіть зменшилася).

Разом з тим розповсюдження англійської мови у всьому світі – це результат цілеспрямованої політики урядів англійськомовних країн: викладання, видання – це вигідний бізнес і розвинуті індустрії. Існує потреба в існуванні лінгва-франка, (універсального інтердіалекту) мови міжнародної наукової і технологічної комунікації. Позитивна роль англійської мови оцінюється як загальної мови науки у цілому, створення універсального набору понять і стандартів – своєрідної понятійної і термінологічної мови-еталону.

Негативна роль англійської мови (як середньовічної латини) полягає у тому, що вона виступає у функції «зв'язування» різних національних наукових шкіл (особливо у сфері точних наук, де англійська мова – це засіб передачі безособового об'єктованого знання). Але в галузі соціальних і гуманітарних наук актуалізується інша функція мови – функція передачі національної, специфічної, етнокультурної інформації. Існує такий аргумент проти використання глобальної мови: середньовічна латина була мертвою мовою, тобто не існувало колективу її істинних природних носіїв, тому латина була «культурно нейтральною» мовою. Таким і повинна бути світова (глобальна) мова – звільнена від національно-культурного контексту. Англійська мова – це жива мова англійських країн, вона є провідником цінностей

американського способу життя. З цієї точки зору, глобальне розповсюдження англійської мови відіграє негативну роль, тому що воно руйнує культурно-мовне багатство наукових шкіл і загрожує мультилінгвізму та багатокультурності, які є соціальними цінностями.

Загальні риси наукового стилю, які не залежать від етнолінгвістичних аспектів у науковій комунікації, добре відомі.

По-перше, головний екстралінгвістичний фактор наукового функціонального стилю – це соціальна сфера спілкування: наукова діяльність, наукові дослідження, результати яких описуються й інтерпретуються в наукових творах (О.С. Троянська), понятійно-логічне мислення, для вираження якого в мовленні створюються узагальнені та абстрактні засоби (М.Н. Кожина).

По-друге, наукове мовлення, як відомо, характеризується набором таких якостей, як ясність (експліцитність), логічність, точність, узагальненість, лаконічність.

По-третє, комунікативне завдання наукового функціонального стилю пов'язане з призначенням наукової публікації, яке полягає у тому, щоб дати формулювання та доказ наукової гіпотези, нових наукових концепцій, опис нових методів, методик, процесів, приладів, апаратів.

По-четверте, відповідно до комунікативного завдання наукового стилю відбираються техніко-стилістичні прийоми, що дозволяють реалізувати всі його (тобто стилю) якості.

З цим пов'язані проблеми: 1) структури текстових формул (вступу, основної та заключної частин); 2) створення та розвитку термінологічних систем; 3) особливостей використання лексичних засобів.

Так, аналіз текстових формул вступу, проведений І.Л. Бариш, дозволив зробити цікаві висновки, які підтвердили тезу про те, що за допомогою текстових формул вступної частини наукового дискурсу створюється своєрідний соціокультурний механізм впливу, оскільки вступ дає уявлення про відмінності інтелектуальних стилів, дозволяє читачеві без перешкод увійти в соціокультурну парадигму текстів, написаних різними мовами, готує читача до сприйняття наукового тексту. Однак специфіку комунікативної поведінки автора – суб'єкта наукового повідомлення визначають відмінності культурних конвенцій, що ґрунтуються на когнітивних і соціально-психологічних факторах. Для англо-американського наукового дискурсу характерним є відповідальність автора за успішність рецепції свого тексту: автор здатний аналізувати особистий досвід, бере на себе відповідальність за викладене й тому виступає не лише авторитетною, але й правомочною особою. Незалежність самовираження англійського автора – важливий стилетворчий фактор, що знаходить відображення в граматиці організації основних способів вираження інтенції, експліцитних засобах організації викладу і комунікативній визначеності висловлень. В українському і російському наукових текстах ментальний модус, пов'язаний із присутністю в тексті суб'єкта викладу, формально трансформується в безсуб'єктний чи безособовий. Організація висловлення підпорядкована необхідності точно і повно відобразити процес міркування. Отже, вступна частина становить послідовне розгортання певного смислу шляхом логічних дій, поступову підготовку читача до сприйняття наукового тексту [1, с. 21-31].

Проблема розвитку та становлення національних термінологій цікава з точки зору аналізу етнолінгвістичних особливостей наукового стилю, оскільки вона пов'язана з проблемою вибору комунікативно рівноцінних перекладацьких еквівалентів, які орієнтовані на нормативну стилістичну специфіку англійського, російського або українського науково-технічного тексту. Під комунікативною рівноцінністю будемо розуміти ототожнення в акті мовленнєвої комунікації неідентичних аспектів тексту: текст від адресанта та текст для адресата.

Але в процесі спілкування ці два аспекти виступають як комунікативно рівноцінні, оскільки для учасників різниця між ними не релевантна.

Комунікативно рівноцінний еквівалент англійських загальнонаукових слів відображає специфіку семантики слів загальної мови в науково-технічних текстах англійською мовою і стилістичну нормативність українського або російського технічного тексту. Так, комунікативно рівноцінним еквівалентом англійського слова звичайно виступають найбільш типові для аналогічної мовленнєвої ситуації українські або російські загальнонаукові слова.

Наприклад:

- The major attraction of the active component of the device is its simplicity resulting in a significant reduction in size and cost.
- Основне достоїнство цього приладу полягає у тому, що...
- The above insights are obtained mostly from the properties of the function.

Наведені висновки отримані головним чином на основі вивчення...

Прикладами англійських слів, загальнонаукові еквіваленти яких повністю не співпадають із словниковими, є слова: candidate (варіант, тип, засіб), companion (допоміжний, додатковий), history (розвиток, зміна, залежність), headache (проблеми), exciting (цікавий, перспективний).

Особливо треба виділити основні типи лексичних закономірностей науково-технічного перекладу. До таких типів належать: а) експлікація імпліцитності; б) лексична уніфікація; в) термінологізація англійської лексики у процесі перекладу; г) спеціалізація англійської мови у процесі перекладу; д) де інтернаціоналізація англійської загальнонаукової інтернаціональної лексики; ж) стилістична нейтралізація стилістично-маркованих засобів у науково-технічному перекладі.

Експлікація імпліцитності англійських лексичних засобів пов'язана з тим, що доволі часто в англомовних текстах зустрічаються імпліцитні лексичні засоби, які при перекладі на українську або російську мову треба експлікувати (пояснити, інтерпретувати) для того, щоб переклад співпадав із стилістичними вимогами українських або російських технічних текстів.

Наприклад: Fulfilling its expectations of two years ago, the company is now coming out with its own coprocessor development system, and, judging by its capabilities, the system is clearly not the "me-too" product, the company had said it would take pains to avoid.

Виконуючи... не відноситься до розряду «хороших копій»...

Експлікуються також слова широкої семантики (feature, treatment).

Наприклад: This little feature prevents untold problems in debugging a reloaded program.

Цей простий вид контролю дозволяє запобігти...

Лексична уніфікація перекладних еквівалентів – це ще одна закономірність англо-українського або англо-російського науково-технічного перекладу. Вона полягає у тому, що в українській та російській мовах перекладні еквіваленти використовуються обмежено: для цих мов характерний регламентований характер використання лексичних засобів, їх однорідність. Наприклад, до найбільш регулярних еквівалентів для багатьох англійських слів відносяться такі, як перспективний, важливий, цікавий, необхідний, ефективний, характерний, метод, використання, підхід, засіб, обумовити, забезпечити, показати. Так, еквівалент використовувати – це стійкий варіант для перекладу таких англійських слів, як use, make use, utilize, exploit, employ, apply, adopt, realize, establish, follow, combine, hand, support, serve. Тобто все розмаїття англійської лексики повинно стати відповідним до норм більш нормалізованих, стандартизованих, уніфікованих засобів вираження науково-технічної інформації українською або російською мовами.

Термінологізація англійської лексики при перекладі полягає у тому, що англійське слово замінюється українським чи російським словами, яке має більш вузьке, термінологічне значення. У процесі такого перетворення відбувається термінологізація загально уживаних слів або словосполучень оригіналу. Наприклад, дієслова зорового сприйняття view, see, observe перекладаються як: реєструвати, вимірювати (the laser beam viewed by the detector – лазерний промінь, який реєструється детектором).

Спеціалізація англійської загальної лексики – це найбільш характерна закономірність англо-українського або англо-російського перекладу, оскільки спеціалізований характер перекладних еквівалентів, які орієнтовані на норми українського або російської мов, проявляється досить наочно. Спеціалізація – це заміна загального англійського слова українським чи російським, значення якого стає більш спеціалізованим, загальнонауковим. Наприклад: The entire world of biological structure is largely made up of cellular components that are microscopic in size. – Сукупність біологічних структур...

Деінтернаціоналізація англійської загальнонаукової інтернаціональної лексики, яка складає, за деякими підрахунками, до 50 % усіх повнозначних слів у мові науки та техніки, пов'язана з тим, що англійські інтернаціоналізми в науково-технічних текстах набувають якісної специфіки. Вони збагачуються новими зв'язками, вступають у нові словосполучення,

які не зареєстровані у словниках. До таких слів належать, наприклад, такі слова, як: critical (важливий), original solution (перше рішення), pioneer (перший), optimistic (завищений), pessimistic (занижений).

Нарешті, стилістична нейтралізація стилістично маркованої лексики пов'язана з тим, що в кожній мові існує лексика, яка має: 1) постійну стилістичну маркованість (емоціонально-експресивні слова, функціонально-стилістично маркована лексика), тобто лексичні засоби; 2) яка набуває стилістичної маркованості у контексті. Порівняння англійських і українських науково-технічних текстів показує меншу експресивність українських або російських науково-технічних текстів. У сучасній англійській мові все більше проявляється тенденція надавати стилістичне значення засобам мови і таким чином змушувати їх виконувати експресивну функцію. Зрозуміло, що при виборі комунікативно рівноцінних еквівалентів перевага надається нейтральним міжмовним синонімам. Наприклад, extremely перекладається не за допомогою словникового відповідника дуже, а нейтральним досить; exciting – перспективний, важливий; fascinating – цікавий.

Таким чином, в інформаційному суспільстві, до якого поступово переходить людство, питання ролі мови як основного засобу соціальної взаємодії, мовної ситуації та взаємовпливу мов набувають першорядного значення. Соціальна взаємодія стає здебільшого мовною взаємодією і здійснюється через тексти, які породжуються і сприймаються особистістю [4, с. 40].

Filippova N.M.

NATIONAL AND LINGUISTIC FEATURES OF SCIENTIFIC COMMUNICATION

The topical problem of language functioning in contemporary cultural media is discussed. National and linguistic characteristics of scientific communication in the global world are described.

Key words: scientific communication, technical translation, national characteristics, communicative equivalent.

Филиппова Н.М.

НАЦИОНАЛЬНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НАУЧНОГО ОБЩЕНИЯ

Статья посвящена актуальной проблеме функционирования языков в современном социокультурном пространстве. Особое внимание автор уделяет этнолингвистическим особенностям научного общения.

Ключевые слова: научное общение, научно-технический перевод, этнолингвистические особенности, коммуникативный равноценный переводческий эквивалент.

Література

1. Барвиш І.Л. Етнолінгвістичні аспекти наукової комунікації // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 21-31.
2. Гвишиани Н.Б. Язык научного общения. – М.: Наука, 1986. – 280 с.
3. Зверева Е.А. Научная речь и модальность. – Л.: Наука, 1983. – 160 с.
4. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.

Стаття надійшла до редакції 10.06.09

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

ВІСНИК

**Чернігівського державного
педагогічного університету**

Випуск 70

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Чернігів 2009